

УДК 342.137.5(477)

Жмур Ю. М., Деркач О. О.

НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА (ДИТИНА), ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ І ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ

У статті розглядаються умови і причини, при яких неповнолітній може вчинити злочин, але його дії будуть розглядатися КК як пом'якшувальна обставина (стаття 66 Кримінального кодексу). Також розглядаються умови, при яких неповнолітній стає жертвою (потерпілим) злочину, і за таких умов вже буде вважатися обставиною, що обтяжує покарання (стаття 67 Кримінального кодексу).

Ключові слова: неповнолітній, суб'єкт злочину.

Постановка проблеми. Забезпечення прав і свобод дитини є тим критерієм, за яким оцінюється рівень гуманістичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Це твердження стосується і неповнолітніх, які вступили у конфлікт з кримінальним законом, тобто вчинили злочин [1, с. 5].

Характерною особливістю злочинності серед неповнолітніх є тенденція до її зростання при досить значному скороченні народжуваності в нашій державі. Злочинна поведінка неповнолітніх має свої певні особливості, які проявляються у рівні, структурі, динаміці, причинах, умовах.

На сьогодні проблема злочинності неповнолітніх, як і вчора і двадцять років тому, як і завжди, привертає особливу увагу вчених, юристів, правоохоронців та практиків. Це пов'язано з тим, що неповнолітні завжди визнавалися злочинцями певної категорії, можна сказати, привілейованої. Проте в наш час неповнолітні – це й одна з найбільш кримінально уражених верств населення в умовах соціальних перетворень та в умовах гібридної війни з РФ, в умовах, коли в Україні десятки тисяч сімей змушені тікати зі Сходу країни, починаючи нове життя на нових місцях. Тобто, з однієї сторони, дитина може вчинити злочин і при цьому відповідно до ч. 2 п 3 ст. 66 КК України – це буде обставиною, що пом'якшує покарання, проте вже завтра дитина сама може перетворитися на потерпілого від злочину, і такі дії, вчинені щодо малолітнього, будуть вважатися обставиною, що обтяжує покарання відповідно до ч. 2 п 6 ст. 67 КК України.

Мета статті. Проаналізувати суспільні відносини у сфері кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб. Зокрема, з'ясувати умови, за яких неповнолітній може вважатися потерпілим від злочину і суб'єктом злочину.

Незважаючи на різні заходи, які вживає держава, на велику кількість законодавчих актів, які направлені на захист дітей в Україні, на міжнародне право та громадські інститути, реальне становище дітей погіршується під впливом багатьох факторів. За статистикою діти часто стають жертвами насилля, останнім часом навіть домашнього, причому не лише фізичного, але й психологічного.

Так, 31 травня 2019 року у Переяслав-Хмельницькому на Київщині п'яні поліцейські під час свого відпочинку смертельно поранили 5-річного хлопчина Кирила, який, не приходячи до тями, через чотири дні помер у лікарні. До цих пір ніхто не покараний. 22 червня у Дарницькому районі знайшли мертвим 9-річну дитину. Ним виявився маленький Захар, з якого познущався родич його вітчима-наркомана. Дитина була вся в колото-різаних ранах, на тілі не було жодного живого місця. До того ж Захар з дитинства проживав зі своєю бабусею, адже його матір була наркоманкою зі стажем, проживала окремо з чоловіком, який також був наркоманом. Мати не займалася дитиною, не виховувала, і Захар змушений був проживати із старенькою бабусею. Ще одне звіряче вбивство дитини відбулося в тому ж червні 2019 року в Одеській області. Жертвою на

цей раз стала 11 річна Даша Лук'яненко. Дитина була задушена і викинута у вигрібну яму. Майже тиждень йшла операція по розшуку Даші, аж допоки трупний запах не привів полісменів на подвір'я її вбивці. До речі, ним виявився молодий чоловік, кому виповнилося щойно 25 років. Микола, який поглумився над дитиною, проживав у сім'ї, де його не дуже любили, батько бив його і зневажав, мати не звертала на це уваги. Хлопець ріс замкнутий і самотній. Ось той випадок, коли дитина, яка виховується без любові і розуміння, в майбутньому всі свої комплекси і переживання викидає у страшний злочин, причому по відношенню до малої беззахисної дитини. У Дніпропетровській області правоохоронці знайшли тіло 13-річної дівчини, яку розшукували з 29 червня. Зловмисника затримали. Ним виявився раніше двічі судимий чоловік 1995 року народження. Він сам вказав місце, де згвалтував і вбив дівчину, 2005 р. н. Дівчина, над якого так жорстоко познущалися, з неблагополучної родини. Адже проживала з батьками, які зловживали алкоголем, тому практично була бездоглядною, кинutoю напризволяще. Тому спілкувалася із сумнівними знайомими, часто її бачили із чоловіками, які були набагато старші за неї, а також із чоловіками, які вийшли із місць позбавлення волі. 24 червня серед білого дня була згвалтована 15-річна дівчина із м. Умань, Черкаської області. Підозрюваний вчинив погрози, щодо дівчини і під страхом смерті її згвалтував.

Аналогічний злочин було скоєно з 12-річною дитиною у м. Маріуполь. На Вінниччині був згвалтований 4 річний хлопчик, далі з аналогічною заявою до поліції звернулася жінка про згвалтування 12-річної доньки. Ще один жахливий злочин був скоєний відносно 13-річного хлопчика, який пішов на річку ловити рибу, де і потрапив до рук збоченця-педофіла. Дитина перетерпіла сексуальне насилля. Злочинець був пійманий, ним виявився 56-річний раніше засуджений, який нещодавно повернувся із місць позбавлення волі.

І таких страшних злочинів по відношенню до дітей безліч. Це лише те, що попало у пресу і набуло розголосу, але скільки було і буде ще понівечено маленьких життів, забрано життів – ніхто не знає. Як зазначає В. Аброськін "Покидьки знущаються над нашими дітьми кожного дня, питання залишається – чия дитина наступна?" Таким чином, ми можемо прослідкувати, що майже у всіх випадках злочинцями були особи з девіантною поведінкою: алкоголіки, наркомани, колишні засуджені. Також досить часто злочини вчиняються до дітей, які жили і виховувалися у сім'ях, де батьки також були з девіантною поведінкою, а діти були віддані на виховання або вулиці або друзям.

У зв'язку з цим у ВРУ зареєстровано доопрацьований законопроект № 6607 щодо запровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканості неповнолітніх. Як пояснила Ганна Маляр, що якщо буде прийнятий даний Закон, то до осіб, хворих на педофілію, будуть застосовувати так звану хімічну кастрацію. Це спеціальні уколи або таблетки (час дії яких тимчасові). Згідно із законопроектом, хімічна кастрація може застосовуватися тільки до осіб, хворих на педофілію. Факт хвороби підтверджує психіатр. Також особи, які засуджені за злочини проти статевої свободи щодо дітей, будуть мати змогу замінити частину свого вироку хімічною кастрацією. Щоправда на сьогодні даний Закон не був взятий до уваги депутатами нової ВР і не був проголосований. До речі, варто зазначити, що хімічна кастрація, як засіб впливу на осіб, хворих на педофілію, існує у багатьох країнах світу: Німеччині, деяких штатах США, Південній Кореї.

Що ж самих злочинів, скоєних неповнолітніми, то, їх діапазон раніше був таким: це в основному дрібні крадіжки, хуліганські дії, а тепер неповнолітні беруть участь у злочинах у складі злочинних організацій, згвалтуваннях, грабежах, у розповсюдженні наркотиків та в незаконному користуванні зброєю і боєприпасами тощо. Варто додати, що серед неповнолітніх, які вчиняють злочин, неабияке місце займають і дівчата.

Порушення неповнолітніми кримінально-правових норм, свідчать не тільки про недоліки у їх сімейному та шкільному вихованні, про девіантну поведінку друзів і

родичів, але й про відсутність й неефективність механізму включення неповнолітніх у життя і буття суспільства, а також про певні прогалини у роботі правоохоронних органів, соціальних служб, органів пробації, прогалини у законодавчій базі.

Вчені-юристи-кримінологи виділяють багато причин, які призводять до злочинності серед неповнолітніх, а саме: сім'я, школа, вулиця, друзі. Інколи діти вчиняють злочин, щоб показати свою самостійність, незалежність, принциповість. Проте, як ми вже зазначали, досить часто злочини можуть вчинятися через банальний голод (коли дитина краде якісь продукти), тому в цих випадках потрібно досить обережно призначати покарання таким "злочинцям". І, звичайно, не зайвим буде звертатися за досвідом до європейського законодавства з метою вивчення правомірності покарань неповнолітніх.

Кримінальна відповідальність – це обов'язок особи (зокрема й неповнолітнього) дати звіт про свої дії уповноваженим на те державним органам (дізнання, прокуратури, суду...тощо), а також перетерпіти певні обмеження в правах та свободах, страждання, відчуття примусову дію кримінального закону. Певну частину кримінальної відповідальності займає кримінальне покарання винної особи. Кримінальне покарання можуть нести, як дорослі фізичні осудні, так і неповнолітні осудні особи. До кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх осіб потрібно підходити досить обережно.

Аналіз джерельної бази. Варто зазначити, що значна кількість українських вчених здійснила певний науковий внесок в теорію кримінального права щодо особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх: П. П. Андрушко, А. М. Бабенко, Ю. В. Баулін, А. С. Беніцький, П. С. Берзін, А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, А. А. Вознюк, Т. О. Гончар, О. П. Горох, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, О. О. Житний, М. В. Карчевський, О. О. Книженко, В. В. Кондратішина, В. Я. Конопельський, М. Й. Коржанський, Н. М. Крестовська, В. М. Куц, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинов, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. О. Меркулова, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Є. С. Назимко, Л. М. Палюх, М. І. Панов, А. О. Пінаєв, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, М. В. Романов, О. П. Рябчинська, С. В. Сахнюк, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, А. А. Стрижевська, В. О. Туляков, В. І. Тютюгін, В. В. Устименко, Є. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, П. В. Хряпінський, С. В. Черкасов, С. Д. Шапченко, О. І. Шинальський, С. М. Школа, І. С. Яковець, Л. В. Яковлев, А. О. Яровий, С. С. Яценко О. С. Яцун та іншими фахівцями. Інститут покарання неповнолітніх серед зарубіжних вчених: Антонія Зізак, Габріель Чампен, Марк Ліпсей, Седрік Фуссар та багато інших. Хоча ці автори зробили великі внески в теорію кримінального права, зокрема, щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, проте є ще багато питань, які потребують, на нашу думку, уточнень.

З іншого боку – неповнолітній може виступати не тільки потерпілим від злочину, але й суб'єктом вчинюваного злочину. Варто зазначити, що приблизно існує декілька вікових груп неповнолітніх злочинців, а саме: 10- 13 років, 14-15 років, 16-17 років і 17-18 років. Тому при засобах профілактики варто звертати увагу на відносну вікову групу підлітка.

Дослідивши психологічну характеристику неповнолітніх злочинців, варто сказати, що для майже всіх неповнолітніх злочинців вибір злочинного варіанта поведінки був пов'язаний з глибокими особистими деформаціями. Аналіз культурно-освітнього рівня неповнолітніх злочинців показує їх стійке відставання від однолітків на 1-2 роки, серед них багато осіб, які покинули школу, втратили інтерес до навчання, зневажливо ставилися до вимог навчальних закладів [2].

Реальний культурний рівень більшості неповнолітніх злочинців досить низький порівняно з однолітками. Для них характерні: обмежене використання каналів культурної інформації та ставлення до неї лише як до одного із засобів заповнення вільного часу, а не як до джерела культурно значущої інформації. Причому найбільшу зацікавленість викликають низькосортні, порнографічні фільми, бойовики. Книжки читають не більше

10-20% підлітків. Вивчення морально-психологічної та емоційно-вольової сфер неповнолітніх злочинців свідчить про те, що для них характерні послаблене почуття сорому, бездушне ставлення до почуття інших осіб, нестриманість, грубість, брехливість, відсутність самокритичності та жалю. Виражене послаблення вольових якостей зафіксоване у 15-25% випадків [3, с. 235-237].

Переважає частина неповнолітніх злочинців не має яскраво виражених фізичних або психічних дефектів. Дослідники наводять різні дані. Однак порівняно з дорослою злочинністю осіб з психічними аномаліями серед неповнолітніх злочинців значно більше. Важливою є і та обставина, що психопатологічні риси у неповнолітніх злочинців у більшості випадків не пов'язані зі спадковістю. У 80-85% випадків вони одержані внаслідок несприятливих умов життя і виховання. За вибірковими даними, лише 4% засуджених підлітків мали яскраво виражені психічні відхилення, що збігається з поширенням подібних змін не тільки серед підлітків, а й серед дорослих осіб [4, с. 56].

У переважній більшості випадків неповнолітній злочинець – це особа з антисоціальною спрямованістю і схильністю до стійких стереотипів антисуспільної поведінки. Випадково вчиняють злочини лише одиниці з них. Для більшості неповнолітніх злочинців характерні такі риси:

– демонстрація протягом тривалого часу своєї зневаги до моральних підвалин суспільства і соціально позитивного оточення ;

– прояви вандалізму до матеріальних і культурних цінностей суспільства (написи на пам'ятниках, їх руйнування, пошкодження майна тощо);

– пристрасть до спиртних напоїв та наркотиків, азартних ігор;

– пропуски занять у школі, втечі з дому, навчально-виховних закладів, жебракування, а то й вимагання;

– потяг до ранніх статевих зв'язків і виявлення статевої деморалізації;

– прояв навіть у безконфліктних ситуаціях агресивної поведінки;

– тероризування батьків та інших членів родини, провокація конфліктних ситуацій і сварок у сім'ях в разі обмеження їх антисуспільної поведінки;

– прояв агресії щодо законослухняних неповнолітніх, участь у бійках з іншими групами неповнолітніх за “володіння” територією свого місця проживання;

– протяг до задоволення матеріальних потреб шляхом вилучення матеріальних благ у більш слабких однолітків, які не здатні чинити належного опору [5, с. 72-75].

Аналіз особливостей особи неповнолітнього злочинця дозволяє констатувати, що криміногенні властивості розвинуті не у всіх повнолітніх правопорушників однаково, і тут можна говорити про чотири основні типи неповнолітніх злочинців:

1) ті, що вчинили злочин внаслідок випадкового збігу обставин і всупереч загальній позитивній спрямованості особи, так звані випадкові злочинці;

2) ті, що вчинили злочин, потрапивши у певну життєву ситуацію, так звані “ситуативні злочинці”;

3) ті, що вчинили злочин внаслідок домінуючої негативної спрямованості особи, ті, хто раніше вчиняв різного роду правопорушення, перебував на обліку в органах і службах у справах неповнолітніх;

4) ті, що вчинили злочин внаслідок сформованої стійкої антисуспільної спрямованості особи, яка зумовлює всю систему поведінки підлітка і є проявом його ставлення до соціальних цінностей [6, с. 227-228].

Важливою і невід'ємною ознакою злочину є вік осудної особи, яка вчинила злочин. Теорія кримінального права, так і кримінальне законодавство різних правових систем, пов'язують із віком суб'єкта злочину настання кримінальної відповідальності. Згідно з ст. 18 КК, кримінальній відповідальності підлягає особа, що вчинила злочин по досягненні нею відповідного віку (14 чи 16 років) [7].

Отже, особа, яка не досягла встановленого законом віку та вчинила злочинне діяння, не може бути притягнена до кримінальної відповідальності і, таким чином, не є суб'єктом злочину.

Як висновок, можемо зазначити, що неповнолітня особа може виступати і як об'єктом посягання (потерпілим), а також і суб'єктом злочинів, вчиняючи кримінальні правопорушення.

Використана література:

1. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. Монографія. Київ : ВД "Дакор", 2018. С. 334.
2. Миньковский Г. М. Профилактика правонарушений среди молодежи. Киев, 1985. С. 321.
3. Криминологія: Загальна та особлива частина : підручник для студентів юрид. спец. виш. навч. закладів / за ред. проф. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. С. 253.
4. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна. К. : Атіка, 2001. С. 234.
5. Мороз В. Про юридичну оцінку суспільно небезпечних вчинків, скоєних підлітками віком від 11 до 14 років. *Право України*. 1999. № 9. С. 72-75.
6. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина. К. : АСК, 2001. С. 234.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001. *Відомості Верховної ради України*. 2001 р. № 25-26.

Zhmur Y., Derkach O. A minor (child) as a subject of crime and as a victim of a crime.

The article discusses the conditions and reasons why a minor may commit crimes, but his actions will be considered by the Criminal Code as a mitigating circumstance (Article 66 of the Criminal Code). We have also considered the conditions under which a minor becomes a victim (victim) of a crime, and under such conditions it will already be a circumstance that aggravates punishment (Article 67 of the Criminal Code).

Keywords: minor, the subject of the crime

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.78

Золотар О. О., Думінська Д. А.

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ

У сучасному світі значну увагу приділяють захисту інтелектуальної власності. Вона охоплює широкий спектр об'єктів, серед яких твори мистецтва, літератури та навіть комп'ютерні програми. В Україні та світі в цілому захист останніх регулюється значною кількістю нормативно-правових актів. Він охоплює усі аспекти, пов'язані з комп'ютерною програмою: назву, алгоритми, кодову базу тощо. Проведено аналіз того, яким чином регулюється їх захист, які складнощі постають перед розробниками, а також як можна вирішити найпоширеніші з проблем у цій сфері. Зроблено висновок, що повний захист правоволодільця неможливий через специфіку об'єкта захисту, а також, що захист комп'ютерної програми є складною задачею для вирішення якої необхідне застосування комплексного набору заходів.

Ключові слова: комп'ютерна програма, інтелектуальна власність, авторське право, захист прав.